

Pirkko Siltala: "Ett mörklagt år"

Inom vetenskapens, konstens och det skrivna ordets kretsar har Finlands inbördeskrig, "det mörklagda året" ("pimennetty vuosi", Veli Pekka Leppänen, Helsingin Sanomat 17.3.2018), börjat frammana olika sorters förhållningssätt. Människors inre värld och sociala interaktion påverkas fortsättningsvis av inbördeskrigets svåra upplevelser. Händelserna lever vidare som skuggor i vårt inre. Tiden är inte lineär, den är en spiral: det förflutna tränger in i samtiden, och från det ögonblicket rör vi oss mot framtiden. Vi avbildar, talar och skriver om det förflutna i nuet, och egentligen är det då som det förflutna blir till.

Ett inbördeskrig som förtigs är en generationsöverskridande börda, en samling obearbetade traumatiska upplevelser som går vidare i arv till kommande generationer. Det här perspektivet betonar i synnerhet bördans rörliga karaktär: det som inte delas med andra, i ord eller bild, blir en börda som någon eller några får bära. Då blir bördan allt mer stum, dess rörlighet blir en självklarhet, en lag som styr livet.

Ämnet måste identifieras och bearbetas, om det ska öppnas upp och föras i ljuset. Det måste ske på ett socialt, liksom individuellt och personligt plan. Och nu, efter hundra år, har det här börjat hända allt mer intensivt. Det kan vi se här i Ekenäs idag. Bilder, minnen och muntlig kommunikation ger oss tillträde till inbördeskrigets verklighet, som uppgår i en gemenskap och återknyts till det gemensamma ansvarets sfär. Det som rivits isär sammanfogas åter. När det gemensamma ansvaret realiseras, kan individen göra allt mer sanningsenliga självakttagelser; minnas och förstå sig själv som en del av sin familj, släkt och sociala gemenskap.

Det har funnits förbud som gällt för individer och hela samhällen, förbud inom slakten. De har hindrat oss från att minnas och begrunda svåra händelser i det förflutna. Å andra sidan kan förbuden ha att göra med outhärdliga upplevelser, som man bara kan minnas med fruktan. På det här viset uppstår även familjehemligheter.

Det är så mycket som aldrig blir utforskat och bearbetat om vi inte vågar närma oss sanningar om Finlands historia, till exempel när det gäller inbördeskriget och det historiska minnet. Att minnas är att knyta ihop det förflutna med samtiden.

Också medborgarna har vågat tala och minnas allt mer. De skador och stumma ärr som orsakats av inbördeskrigets händelser, har kapslats in och gått i arv från generation till generation. De har enbart visat sig under besynnerliga omständigheter, insvepta i det täcke av stumma hemligheter som legat över vissa orter och familjer.

Idag utgår man inte längre enbart från den ena eller den andra verklighetsuppfattningen då man tolkar 1918 års krig. Händelserna kan inte summeras som en historia av vitt och rött skuldbeläggande. Den här sortens avskiljande håller på att gå ur tiden, och nu tjänar det historiska minnet helheten – hela folket. Den yngre generationens forskare börjar vara fria från hets, och öppna för att undersöka och överväga krigets olika dimensioner: den betydelse som lidandet och arvsbördan haft för alla, för hela nationen ända till idag. Det är glädjande att se, att den här utställningen varslar om ett steg i den riktningen: man kan komma in genom två olika dörrar – en röd och en vit – och bakom dem finns samma gemensamma utrymme.

Inbördeskriget är en del av de föräldralösas historia, som även den är berörande. Omsorgen om de rödas föräldralösa barn hade en betydande inverkan på barnskyddsarbetet i Finland. Finlands folk insåg sitt gemensamma ansvar och började försonas. Ester Ståhlberg, presidentens fru, hade ett stort inflytande. Vid den här tiden grundades Mannerheims Barnskyddsförbund och Rädda Barnen, som än idag gör ett enastående och betydelsefullt arbete med barn och unga, och deras arvsbördor. Projektet Krigsdöda i Finland förverkligades under ledning av akademiprofessor Heikki Ylikangas. Projektets mål var att få fram namnen på de som stupade i inbördeskriget. Ofta begravdes offren som namnlösa i massgravar, och därför har projektet varit till stor hjälp för de finländare som velat reda ut sina släktingars öden.

Idag när vi är här i utställningen, kan vi verkligen förstå hur tätt sammanknutna minnet och

konsten är. Konst är en väsentlig del av mänskligheten. Konsten undersöker och avbildar livets stora motstridigheter, som till exempel arvsbördor. Konsten är en mänsklighetens spegel, som avbildar vår tids döds krafter och den rädsla de orsakar. Konsten gör det möjligt att se världen från nya perspektiv, och därför skapar den nytt tänkande. Kanske kan konsten även ge tröst och förlåtelse, och väcka omsorg om varandet.

Varje betraktare ger konsten en ny möjlighet till liv (Anu Uimonen Helsingin Sanomat 14.10.2005)